

Bahagi 200

200
1874

A

MŰVÉSZET

BEFOLYÁSA A TÁRSAS ÉLETRE.

IRTA

és az „Eperjesi Széchenyi kör“ 1883. febr. 21-ki házi estélyén felolvasta

HÖRK JÓZSEF

tanár.

Egész tiszta jövedelme „A magyarságot és népnevelést Sárosme-
gyében terjesztő egyesület“ céljaira fordítatik.

== Ára 25 kr. ==

15.

EPERJES.

EPERJESI BANKEGYLET KÖNYVNYOMDÁJA.

1883.

L1572 00566.69

A művészet befolyása a társas életre.

Végtelenül kellemes helyzetben vagyok m. t. hallgatók, midőn itt, e helyről, ez időben és ezen díszes közönségnek a *művészetről* akarok szólni, mert hiszen azt, a mit másnak, nálam sokkal szellemdúsabbnak és ismeretesebbnek is, még csak a felolvasás folyamán kell felkölténie, elérnie: hallgatósága a tárgy iránt való érdeklődését, — én azt már előlegesen és ingyen kapom; mert hiszen a m. t. hallgatóknak a művészet iránti érdeklődése olyan ország-szerte ismeretes erénye a „Széchenyi Kör“-nek, hogy arról csak levett kalappal szól és szólhat a fővárosi sajtó is! Hiszen főképen a „Széchenyi Kör“ nemes és elismerésre méltó törekvésének eredménye az, hogy ez a mi kedves, kicsiny méretekben páratlanul szép színházunk ország-szerte híres s hogy már rögtön a megnyitás után sok városnak irigységét költötte fel! Hiszen a „Széchenyi Kör“-nek *művészi* előadásai hódítottak ott is, a hol a hódítás legnehezebb — a *rágalmazók* táborában! Igaz, hogy némelyek nézete szerint hódítottak úgy elvéteve, néha-néha ott is, a hol hódítaniok nem kellett volna, t. i. egy-két elbizakodott ember képzeletében, a ki mert igyekezetéért *itt* megdicsértetett s tagadhatlan ügyességeért bámultatott, már most azt hiszi, hogy: „idejőjju a világ művésze, — és ha nem tud, — hát megtanul!“ De hát az ilyen majd kijózanodik; hiszen még a legsolidabb bálnak is akad egy-két illumináltja! Kijózanodik reggelre!

De mélyen tisztelt hallgatóság, — az én helyzetem is olyan, mint a világon minden dolog, tárgy helyzete, — hogy nemcsak fényoldalai vannak, hanem árnyoldalai is. És ha végtelenül kellemesnek találom is helyzetemnek azt az oldalát, melynélfogva az érdeklődés iránt biztosítva érezhetem magamat, másrészt őszintén be kell vallanom magamnak azt is, hogy hát, mi tűrés-tagadás, — csak mondjuk ki igazán — „nagy fába vágtam bíz én a fejszét!“

A művészetről akarok szólni *én?* De hát mi van rajtam művészi?! Egykor „anno dazumal“, még legalább kopaszságomat tudtam *művészi*esen elválasztani, most, hogy hajam *művészi könynyedséggel* kihullott, már ahhoz sem értek!

Valóban, midőn az előttem fekvő, előmbe vett fát szemlélem, vizsgálgom, melybe fejszémét vágtam, már csak az vigasztal, hogy nem az egész fával, hanem csak annak egyes ágával kell elbánnom, nem a művészetről általában, hanem csakis annak befolyásáról a társas életre akarok szólni.

Ha az egész fáról kellene szólanom: akkor le kellene írnom: annak gyökereit, törzsét, koronáját, ágait, leveleit, héjját, belét, stb., el kellene mondanom hol él? mivel táplálkozik? milyen jó vagy rossz *bogarai* vannak? milyen élősdiék pusztítják? milyen jó vagy rossz *madarak* fészkelnek rajta!? stb. És tetszik tudni, ez nekem sok bajt okozhatna!

Ebben a sajtóperes világban!

Én tehát ezen nagy fával, a művészet nagy kérdésével nem akarok foglalkozni, úgy járhatnék vele, mint az egykori gyermek a hógolyóval, addig görgette, addig hömpölygette, míg olyan nagygyá nőtt az, hogy midőn véletlenül összeesett, — alkotóját temette el. Már pedig nekem semmiféle temetés sem kedvenczem s erősen megfogadtam, hogy még a magam temetésére sem megyek el. És azért, mert ilyen dolgoktól félek, a művészetnek, csakis egy kicsike kérdésével, ha úgy tetszik e nagy fának egy ágacska-jával, vagy inkább gyümölcsének ízével, a mi sokkal korszerűbb, mert hogy az idén kevés gyümölcsünk volt, az ilyen is szokatlanabb, mondom csak azon csekélyke kérdéssel fogok foglalkozni: milyen befolyása van a művészetnek a társas életre?

Szeretném, ha ezzel bebírnék!

Mai napság már az ember sehová sem mozdulhat a nélkül, hogy a művészetről, legalább olyan, a milyen fogalmat ne alkotott volna magának. A mi Neptununk itt, a piacz közepén, a maga hármasszigonyával, — pardon — nem tudom, nem tört-e ki valamelyik foga? a mi a díszest, mint eszmét, szemléltetővé tevő kedves színházunk, melynek én csak egy hibáját ismerem, azt t. i., hogy mindig a „Grand Hotel“-ben, Bergernél lakik és soha sincs otthon; pedig józan embernek a kocsmának nem állandó lakása; a Budapestet egy várossá tevő lánczhid, mert nem a törvényezik tette azzá, hanem a lánczhid, a maga udvarias oroszlányaival, mi mellett megjegyzem, hogy nem tudom vajjon az orosz leányok is olyan udvariasak-e mint ezen orosz lányok, hogy t. i. soha nyelvet nem öltenek az emberre (no mert nincs nekik); a mi fővárosi szobraink, melyek közül az egyik egy ritka nagy költőnk szobra, a ki soha életében a kofákkal nem törődött, épen a kofák közé került, s a művész tréfájából üres gyomorral hirdeti a legfenégesebb eszméket, pedig ez még azt sem mondhatná: hogy „hegedült már azoknak szent Dávid“, mert őt nem is szent Dávid, hanem egy Ede hazafias lelkesültsége „hegedülte össze“, a másik, a ki soha életében hosszú körmű nem volt, most halála utáni kőéletében mutogatja hosszú körmeit, a harmadik a ki soha életében fel nem adta a reményt, sőt ellenkezőleg azt dalolta édesfájón: „Él még a sír felett is egy remény“, most egészen reménytelen arccal néz a felvidékre, melylyel míg élt oly sok jót tett s olyan szépen mutatta meg, hogyan lehet műveltté és magyarrá; azután az a népszínház, a melynek sarkán olyan „Czúg“ van, mint fenállásában, hogy mind elhúzza lassacskán az erőket, nem csak a vidékről, hanem a főváros más színházából is, — úgy, hogy már a nemzeti színház is panaszkodni kezdett, — kivált mert ezen

„czúg“ még az ő közönségére is hatott, főleg olyankor, mikor a népszínházban a „nemzet pacsirtája“, a rimaszombati születésű Blaha Lujza, énekel, akkor a népszínház „czúgja“ megárt a nemzeti színház közönségének: mind-mind ezek azt mutatják, hogy a művészet már nálunk is közszükségletté, az élet egyik legkedvesebb fűszerévé kezd lenni *minden* alakjában, mert hiszen azon alakjában, midőn ama szárazfán szólalt meg, melynek nyakát fojtogatták, derekát meg fűrészelték, már régen szólott, bizonyítja legjózanabb és legnagyobb költőink egyikének ama verse: „Húzzad cigány, megittad az árát“ stb., az a neme pedig, mely szavakkal cselekszik, mely szavainak hatalmával rombol, tör, de épít is, buzdít is, javít is, nagyon-nagyon régen ismerős előttünk magyarok előtt, sőt úgy látszik, mintha mi mind ilyen művészeknek születnénk, mert hiszen a hány magyar, annyi szónok, — dikciózni jól tudunk, — s a boldog emlékeztető táblabírák korában, minden hivatalra a főfőqualifikáció épen az volt, vajjon ki milyen szónok? sőt legújabb időben már a közvetítő művészetek iránt is oly nagy érzéket, hajlandóságot és szeretetet mutattunk, hogy midőn most két éve itt járt szobrocskákkal egy talián, sok házban volt, ha nem is „egy imádkozó fiúcska“, legalább egy „síró gyermek“ s hiszem, hogy egy úriember megvette a talián miniatúr Ariadnéját, alkalmasint azért, hogy — a miről Ariadné híres, őt fonalával hazakalauzolja, midőn úgy „Bánfihajnalkor“ hazafelé *igyekszik*. A festőművészet pedig, — jaj kérem, — az nekünk már régi kedvenczünk! És különös, hogyan árulja el magát az ember épen a festészet pártolásával. Tessék elhinni, következtetést lehet vonni az emberre szobája képeiről. Az egyiknek szobája tele van vadászati jelenetekkel. Itt egy szegény nyúl fut, hogy teste csak úgy nyúl, fülei hegyesek, amott egy szegény óz leheli ki ártatlan lelkét a kegyetlen Nimród lábánál, ott hangzika „Hallali, hallali!“ stb. — ez vadász. Ennek szobája tele van a gyümölcsök étvágygerjesztő képeivel: mosolygó pofájú alma, karcsúnyakú körte, természetes dinnye, aranyszemű szólló stb. mind-mind úgy hív fel, úgy ingerli az étvágyat — e szoba ura gourmand — ingyencz. Amannak szobája tele van aggatva falon függő hordókkal t. i. képeikkel és olyan vidám társaságok képeivel, melyekről el lehet mondani, hogy körükben: „Keringett s fel is dült a bújdosó pohár“ s e szoba ura bizonyosan szereti azt a nótát: „Keskeny lesz az utcza merre-merre-merre járok“ stb., no meg azt: „Korcsmárosné bort ide a kupába!“ — Pláne kupába! Ennek meg csupa csatakép, csupa fegyver a szobája, csupa útközet, csupa harcz, ostrom stb., látszik, hogy „szeret verekedni“, a mi ebben a párbajkedvelő világban nem is csoda! Hogy mi ez, azt úgy is tudják s azért én is csak röviden mondom ez: hős! Tessék elhinni, hogy: hős! stb. stb.

De hát miért mondom én ezt itt mind? Hiszen már nagyon is sokat beszéltem, és még mindig keveset, mert még sok mondhatóm volna, és még mindig rá nem tértem voltaképeni tárgyamra. Rögtön rátérek! Csak azt mondom még meg: hogy az eddig mon-

dottak mit bizonyítanak? Azt bizonyítják, hogy mi a művészetet szeretjük, hogy mi a művészet légkörében jól érezzük magunkat, tehát, hogy a művészet valami olyan isten adománya, a mely a mi társas együttélésünk javára van kigondolva. És hogy ez így van, azt feltüntetni épen szándékom, kitzűzött czélom. *Én, a művészet befolyásáról a társas életre kívánok szólni s hogy ezt az imént mondott szellemben tüntessem fel, fel fogom tüntetni, hogy a művészet, a mi társas életünkre:*

I. Képzőhatással bír, mert hiszen

a) nemesíti érzelmünket

b) élesíti értelmünket, — s másodszor, hogy

II. boldogító hatással bír, mert hiszen

a) gyönyörködtet s

b) közelebb hozza az embereket egymáshoz, más szóval az ismeretségek, barátságok kötésének egyik hatalmas előmozdítója.

Mielőtt azonban még erre rátérnék, elmondom röviden mi a művészet? — Ne méltóztassanak megijedni, — nem afféle professoros meghatározásról van itt szó. Nem fogom én a művészetnek tudós, iskolás modorban fogalmát adni, hanem rövid pár vonás után, rövid szóval lényegét megnevezni. A tudós definitióktól én irtózom, mert tudom, hogy egy igen-igen nagy tudóssal, a híres Plátóval, — a kit a t. hölgyek szerelméről bizonyára ismernek, — mert hallottak a platonikus szerelemről, — a híres Plátóval történt az meg, hogy mivel az embert úgy határozta meg, hogy az egy: „kétlábú tollatlan állat“, egyik kortársa, a ki értette a meghatározásokat, a definitiókat, kézzel fogható alakban tüntetni fel, s így nem kis tudós lehetett maga is, egy megkoppasztott kappant dobott elébe és azt mondotta: „Imé így néz ki a Plátó embere!“ Nem szeretném, nem akarhatom, hogy valaki nekem is valami koppasztott művészetet dobjon lábamhoz; mert az, — tessék elhinni — nem szép!

..... — A költő teremtő, — neki tudnia kell képzelete alakjait a szó varázsával hallgatói lelke elé állítani, — neki képesnek kell lennie a maga kedélyhangulatát olyan világos beszédbe, szavakba foglalni, hogy azok mint hullámok átvigyék az ő hangulata virágait a hallgatók lelkébe, s hullámvásba hozzák azok kedélyének nyugodt tengerét!

Midőn Michel Angelo (Buonarotti) azt állítja, hogy nem kezünkkel festünk, hanem agyunkkal, azzal csak azt akarja állítani, hogy belső szemléletünk a legszükségesebb és legelsőbb; de azon Raphael, melyről Lessing Emilia Galottiban szól, karok nélkül, bizonynyal nemcsak a legnagyobb sőt egyáltalában festő sem lehetett volna; mert a kivitel nélkül, az előállító megtestesítés és ennek ügyessége nélkül, — nincs művész és a művésznek épen az a feladata, — hogy az eszméket, melyeket ő maga szült s melyeket mások meg nem láthattak, — másokkal közölje, — a mit csak úgy ér el, ha azoknak megfelelő, azokat teljesen kifejező alakot ad!

Göethe azt mondja, hogy Michel Angelo képeinek épen az a legfőbb bece, hogy utánuk még a természet szépségeit sem élvezheti teljességökben, mert hiszen nem szemlélheti azt Michel Angelo szemeivel. Mert a művész az isteni teremtő erőt lehelte alakjaiba.

A művész a különféleiben az egységet, az élet szétszórt elemeiben az egy szépség alkatelemeit szemléli. És az élet zilált képeiben is a szépet tünteti fel, s keresi és felmutatja az eszmét, s így tökéletesbíti az életet!

Midón a fiatal Ariostot ősz atyja szidalmazta, nyugodtan nézte és hallgatta, figyelmeztet reá, mert egyik komoediája számára épen egy perlekedő öreg alakját festette képzeletében. Így Goethe Malsesinában szívesen eltúrta a körülötte csoportosuló, zajongó olaszokat s a rendőrség zaklatását, mert hiszen akkor épen Aristophanes „Madarai“ számára keresett képviselőket!

A művész az élet mestere. Shakespeare nem hagyta el a színpadot, hogy minister legyen — és mégis ma is tőle tanulnak az angol államférfiak (s a világ is) állambölcsességet s történetet. És Schiller is, bár maga kardot nem rántott, mégis nagy oka volt a német szabadságharczok idején a lelkesedésnek. (Carrière: ⁴⁷⁴/₄₇₅ I. I. Aesth.)

Munkácsynak „Krisztus Pilátus előtt“ czimú képére nézve is a legnagyobb elismerésnek a kritika részéről Horváth Gyula képviselő kis fiának azon nyilatkozatát tekintették: „Az nem kép, azok emberek“.

A művészet tehát az eszméknek érzelmeinkkel felfogható, szemléltető előállítása, megfelelő alakba öntése!

Igy tehát egy nagyszerű építmény p. o. egy nagyszerű dóm, egy remek szobormű, vagy festmény, egy megható zenemű, vagy lelkes költemény, mint az ember által teremtett szép tárgyak, művészeti remek.

És ezzel áttérek legközelebbi feladatomra, t. i. a művészetnek befolyásáról szólani a társas életre. Azt mondtam volt, hogy a művészet:

I. Képző hatással bír, mert a) nemesíti érzelmiünket. Azt mondja egyik irónk: (Baráth Ferencz. Verstan s Aesthetika. Pest. 1872. § 4. p. 62) „A széppel való foglalkozás s illetőleg a szép művek tanulmányozása és élvezete mindenekelőtt a legnemesebb és legtisztább élvezet, s a míg a kiképzett aesthetikai fogékonyság bennünket sokkal több élvezetre képesít, ugyanakkor lehetetlenné teszi a nemtelenebb gyönyörök élvezését. Az ilyen élvezetektől a szép érzékű ember hideg, megvetéssel fordul el, mert megtanult nemesen élvezni. Azonkívül a szép művekkel foglalkozás az ízlést nemesíti: a kedélyt gyöngédebbé, a szívet jobhó, az embert magát szebbé teszi. (Ezért szeretek én véle foglalkozni!) Különösen önképzési szempontból szükséges az aesthetikai művelődés. Az ember úgy igyekezzék önmagát kiképezni, hogy egy

tökéletes harmonikus szép lényné legyen; hogy minden tulajdonai megtalálják összhangzatos kifejlésüket. Ha csupán az értelmi oldalt műveljük ki magunkban, ez által mindenbe beavatkozó, czivakodó, egyszóval kellemetlen társadalmi lényekké válhatunk. Az erkölcsi oldal egyoldalú képzése nagyon sötétté, szigorúvá, kegyetlenné s igen sokszor boldogtalanná teszi az egyént és környezetét. Ezekhez kell járulnia az esztétikai oldal képzésének is, mely nem zárja ki a másik kettőt, sőt azt bizonyos fokig megköveteli, de az életet és embereket magasabb, derültebb, szebb, szeretőbb szempontból tekinti s azt szebbé és boldogabbá teszi. S így kell, hogy a szép utáni törekvés. a benső és külső szépségnek önmagunkban való megvalósítása: minden embernek czélja és feladata legyen. S különösen feladata ez a nőknek, kiknek egyik lényeges, rendeltetésök, hogy megszépítsék a világot.“

Ez írónak igaza van. Azt mondja, hogy a művészet az életet és embereket szebbé, jobbá s boldogabbá teszi. Hogy ne tenné azzá, midőn, hogy csak egyik ágát a zenét említsük, arról azt tudjuk, hogy az még, hogy a szép zene még a haldoklókat is meggyógyítja.

Shakespeare azt mondja, hogy a zene a szeretet eledele. A régi és az új okos, értelmes orvosok azon véleményben voltak és vannak, hogy a zene testi és lelki gyógyszer. Hogy az, a gyógyfürdőkben alkalmazott zenészek bizonyítják. A mi Czeméthének vasas vize is jobban hat, ha valamely banda — ha nem is épen a Jedlá-é, — muzsikálja belénk azt. A beteg felvidul hallattára, s míg a zene lágy, majd hatalmas hangjait hallgatja, elfeledi betegségét, már pedig mily gyógyító, mily üdítő hatással van az a szegény betegre, ha bár csak pár pillanatra is, feledheti baját. Bár feledhetné mindenkorra. A zene hangjainál feledheti. Thales Spártából egy epidemiát, egy járványos betegséget űzött ki a zenével. Capella a hideglelés ellen zenét rendelt medicinául, no természetes, hogy nem minden zene volna alkalmas erre, mert van zene, illetve zenélés, a melytől, magától kileli az embert a hideg. A skála eljátszásának hosszas hallgatása pedig agyvérteletet vagy ideglázt okoz! De lehet olyan ember is, a kit még ez is gyönyörködtet. Xenokrates a bolondokat gyógyította a zenével. Tehát így a lelki bajt is vele lehet gyógyítani. Asklepiades a süketeket trombitaszóval gyógyította. Mi tudjuk azt, hogy a trombitaszónak, kivált ha erős, ellenkező hatása is van. Azokat, a kik *kicsit halának*, teheti *nagyon hallókká!* Egy süket asszonyosság a maga emlékirataiban arról tesz tanúbizonyságot, hogy ő míg mellette doboltak, minden hozzá intézet szót megértett! 2-ik Fülöp azt mondta, hogy az ő bolond ötleteit a zene oszlasztotta el; és egy keményfejű angol azt állította, hogy őt a hegedű varázshangjai tanították józan gondolkozásra. Furcsa, úgy látszik, a hegedű szavának más-más hatása van az emberre a szerint, a mint az vagy angol, vagy magyar. Az angolt kijózanítja, a magyart elrészegíti, — mámorossá teszi, — felolvasztja. Felolvad a zenében. Hogy a szép zene hallgatása, mely majd az égbe ragad, a földet

teszi mennyországgá, majd meg a pokolig kerget, a testnek és léleknek jól esik, azt el kell hinnünk az ó-kori példák nélkül is, ha hallottuk Lisztet a zongorán, Reményit a hegedűn.

Reményire való emlékezéssel éneкли Szász Károly oly megragadóan:

„Hallod, hallod a hegedűt!
Oh hogy sir, hogy kesereg!
Négy kis húrban ennyi bánat,
Nem is tudom, hogy fér meg:
Mint az erdő néma árnyán
A csalogány éneke;
Mint az édes anya sírján
Zokog árva gyermeke . . .

— Hallod! hallod a hegedűt!
Oh figyelj húrjaira!
Hogy kél, hogy zúg végig rajtok
A Rákóczi vihara.
Benne vád és benne bánat,
Mely lesújt meg fölemel,
Sir a múlton, — ám díjába
Nagy jövődöt követel!
Átka fölzüg! . . . abba kardok
Csattogása elvegyül;
Csatazaj csörg . . . pedig csak egy
Kis nyirettyű hegedül.“

Valóban elmondhatjuk: „Hallod-hallod a hegedűt?“ Sir és sir és kesereg és elömlik a bánat, a bú, a harag, a szenvedély s az indulat a szíven és az ember szíve, lázong forr, a vér pezsg, tolul, az agy fő — és — és mindezen érzelem nem lesz vaddá, mert egyet fordul a nyirettyű és megszelidül a bánat, mert hiszen megszólal: „Ugyan mit is búsúlok, ugyan mit is aggódom, hisz ez úgy is csak álom“ és úgy tovább és az öröm sem lesz szilajjá, mert ismét, mikor már az tombolni, kitörni akarna, egyet fordít rajta a négy egyetértésben élő testvér, a négy húr és szelid bánattal mondja: „Bánatos lesz már ezentúl életem“ és „Nézem lehulló ágait szomorú fűzfának, mintha azok csüggedt lelkem szárnyai volnának“. Szóval mint azt a nagy költő oly kitűnően és oly találó híven, szépen mondja:

Most a csikós kurjantása
S vidám füttye hangzik fel,
A mikor a csárdás közben
Barna szép leányt ölel. —

Most a bús legény keserve
Kit babája megcsala . . .
Ablak alatt, titkos éjben,
Felfelsíró furolya.
Majd a három százados bú
Rikatja a húrokat,
Olyan érzőn, olyan fájón,
Hogy a húr is megszakad.

Hallod, hallod, a hegedűt?
 Buzdít, kaczag, keserget . . .
 Négy kis húrban annyi érzés
 Nem is tudom, hogy fér meg!..“

Még az állatok is szeretik a zenét, nevezetesen a kutya, a mely a rossz zenélőn boszút áll vonításával, a ló, a mely a gixer-től elragad, a nyúl, mely a zene miatt a vadászt is elfeledi, az egér, mely még a kenyérnek is békét hágy a szép zenéért, de a skálától gyomorgörcsöt kap, a pók és a kígyó is. Sőt egy párisi állatkertben, melyben zeneestélyek tartattak, két elefánt a zene hatása alatt olyan gerjedelembe jött, hogy fel kellett hagyni a zenével, nehogy a karsú pár a közönségen tánczoljon. És ezen ne csodálkozzunk, hiszen a mythologia, a görög hitrege szerint Orpheus zenéje még a köveket is megmozdította, meghatotta, a vad állatokat megszelídítette, hogy ne hatná meg az ember az érző ember szívét, hogy ne lelkesítené azt, hogy ne ragadná meg! Ha a köveket is megmozgatja, hogy ne mozgatná meg az ember testét, — kivált, mikor olyan pompásan „láb alá húzzák“, — hogy ne gyógyítaná meg az ember testét, mikor mozgásba, gyorsabb keringésbe hozza a vért, az által a meleget szaporítja, a hőfokot emeli és így a beteg anyagot könnyebben kiválasztja a testből, (Svor.). Kifőzi onnan!.. . .

De mélyen tisztelt közönség, ha az ezen első részünk tárgyalására szánt időt „elhegedültük“, méltóztassanak megengedni, hogy a művészet többi ágának, nemének érzelmünkre, gyakorolt nemesítő hatásáról rövidebben szóljak, mert különben olyanná lennék, mint az egykori werkli, mely a „Gott erhalté“-t úgy fújta: „Tá tá tá fú, — tá tá tá fú, — tá tá tá fú, — tá ta ta fú . . . ! Ott tudniillik, a hol én fút mondog, hiányzott a werkli werkjének a foga s nem fogott, s azért hang helyett csak fújt!

Hogy a költészetnek a szív, a lélek nemesítésére mily nagy befolyása van, azt legjobban tudjuk onnan, — mert már igen sokszor tapasztaltuk, — hogy mily buzdító, mily nemesítő hatása van termékeinek! Egyébiránt szabad legyen ezen szavaim igazolására pár történelmi példát felhozni. Nagy Sándor az ó-kor ezen egyik legnagyobb hőse, fejedelme Homér költeményein anuyira fellelkesült, hogy erősen elhatározta: miszerint egy nemes, nagy dolgot fog véghezvinni, és hódításait, melyeket pusztá nagyra-vágyásból, dicsvágyból kezdett, azon magasztos gondolattal és érzülettel folytatta, hogy egy világbirodalmat fog alapítani, görög műveltséggel. És ezt meg is tette! És Homér megérdemelte tőle, hogy felkeresse sírját s azon a nagy költő emlékének, halás szívvel, könnytelt szemekkel, megemlékezéssel, dicsérettel adózzék. Pindár költő házáat is megkímélte! Nagy Sándor szíve nemes vonásait nagy mértékben köszönte kedvenz költőjének. Hát vajjon Hannibált ama spanyolországi képen kívül nem Nagy Sándornak a költészet által is dicsőített példája tette-e ama hőssé, hogy még Rómának is réme lett, s ijesztésül elég volt azt mondani: „Hanni-

bal ante portas!“ Hannibal áll a kapuk előtt. Hát Caesart mi lelkesítette? Hát a mi elődeink, a hunnoknál, a „hegedősök“ nem voltak-e a nemzeti erények és főleg a nemzeti lelkelet, érzület feuntartói? Ki merné tagadni, hogy a későbbi a szomorú mohácsi vész utáni napokon, nálunk magyaroknál nem volt óriási hatása, befolyása a költészetnek a nemzeties erények fenntartására. Vajjon Tinódi Sebestyén lantja édes, fájós nótái, költészete nem buzdította-e a zűrzavaros kor feledékeny gyermekét a régi hős apák példájának követésére? De hogy mindenki által ismert példán mutassam meg a költészet buzdító hatását: vajjon Petőfi hazafias dalai nem tanították-e hazaszeretetre a magyar nemzetet és vajjon nem talpra állította-e a nemzetet az ő: „Talpra magyar, hí a haza!“ czímű költeménye? Vagy a provisorium idejében, az absolutismus korszakában, nem az irodalom, a költészet, e nemes művészet, ápolta-e és tartotta-e fel nemzetünknek nemzeti érzületét, hazaszeretét, nemzeties erényeit? Avagy nem lelkesít-e benntűntket a költészet folytonosan akár szép népdalok, akár hős költemények, akár színdarabok útján is folytonosan nemes érzelmekre: a részvét, a szeretet, a felebaráti szeretet, az önmagát feláldozó szeretet — érzelmeire?

Hát a szobrászat? A berlini várhídon nyolcz marványból készült, sassal díszített állványon — pedestalon, — 8 márványszoborcsoportozat áll, mely egy hősnek életpályáját, eszményileg tünteti fel. Az első csoportozat: Niké, a győzelem istennője, a mint nagy hősökre való emlékeztetéssel a felserdülő fiút lelkesíti (Em. Wolff műve); a 2-ik Pallas, (Athéné) Minerva a bölcsesség istennője, a mint az ifjút a fegyverforgatásban gyakorolja (H. Schievelbein műve); a 3-ikon Pallas, a mint az ifjút az első harcra felfegyverzi (A. Möllertől); a 4-iken Niké, a mint a győztest megkoszorúzza, megkoronázza (Draketől); az 5-iken Niké, a mint a sebesültet üdíti (Wichmanntól); a 6-ikon Pallas, a mint a hőst új harcra vezeti (Alb. Wolfftól); a 7-iken Pallas, a mint a hőst a harcban segíti (Bläsertől); a 8-ikon Iris, ez isteni szűz, a mint a győztes elesettet az Olympusra az istenek körébe vezeti (Wredowtól). Ki merné azt állítani, hogy e szoborcsoportozatok a Berlinen keresztül Franciaországba vonuló értelmes csapatokat, hazaszeretetre, hazafias lelkesülésre, hősies kitartásra, szóval a feltüntetett hős példájának követésére nem ösztönözték volna? Megnemesíti, fellelkesíti az ilyen műrekek az embert s kedvet, bátorságot ad a hazáért meghalni. S miről a leggenialisabb költő is azt mondja: „Szent hazaszeretet, mibe mártsam tollam, hogy dicső képedet híven lerajzoljam“, (Petőfi) azt néma ékesszólással, a legkitünőbb módon tanítani képes a hideg kő is! Pedig hát Kölcsyként: „Phidias, a mit farag, berovátkolt kódarab!“ Igen, de ezen berovátkolt kódarabot lángeszű művész, vagy művészek rovátkolták be s e rovatok beszélnek!!

Vagy az építészet műremekeinél, nem a szellemi gyönyör, kellemes érzelmek hat-e reánk? Vagy a nagyszerű dómok a belépőt nem utalják-e, hogy úgy mondjam *nem kényszerítik-e* áhitatra,

imádásra? Nem hajol-e meg a gyarló ember a végtelen isten, a hétköznapi ember az isteni eszme előtt? Nem emel-e fel, nem javít-e az építészet? Hiszen midőn megtanít az isten előtt meghajolni, megtanít arra is, hogy ne hajlongjunk gyarló emberek előtt, s ne a világ legnagyobb zsarnoka önmagunk előtt. Avagy midőn így *emberi méltóságunk* érzetét fejleszti bennünk, midőn így az istenfűség érzelmét állandósítja, erősíti bennünk, nem nemesíti-e érzelmeinket!? Mindenkor vidítólag, mindenkor emelőleg hat érzelmeinkre s annál fogva bátran mondhatjuk: hogy a művészet nemesíti érzelmünket. Hogy a művészet mily vidítólag képes hatni az emberre, arra legyen szabad saját életemből egy kis történetkét elbeszélni. Berlinben voltam; otthonról kapott sürgetés folytán, haza kellett sietnem. Le voltam verve. Dresdát a maga múkincseivel mellőzni nem akartam. Dresdába indultam. Utközben megbetegedtem. Dresdába érve, csak úgy szakadt az eső útamra. Mind a mellett feltettem magamban: okvetlen meg nézek mindent, a mit megnézhetek, főleg a „Grünes Gewölbe“-t. Az eső boszússá, a betegség lehangoltabbá, a körülmények izetlenné tettek. A „Brühlsche Terrasse“-n sétáltam, daczára a szakadó esőnek s imé látom, hogy ott „Kunstaussstellung“ van. Bementem. S pár percczel reá a Dahl cziczái, vulgo macskáí, tűntek szemembe: Ezen macska idyll láttán jóízűn kacagtam fel. S minél többet néztem, annál inkább derült kedélyem, mert a művészt, annyi komikumot, annyi nevetségest öntött képébe, hogy lehetetlen volt „általános derűlttség“ nélkül nézni e képet. Pedig az egész kép egy egyszerű eseménykét ábrázol. A boldog czicza mama enyeleg egy lyukas kosárban mulató fiaival. Az egyik a felfordított kosár tetején áll s az arra elrepülő cserebogár után kap kacsócskájával s hogy az tovább megy, elrepül, azt olyan butácska, együgyű képpel bámulja, hogy lehetetlenség nevetés nélkül megállani. Ó azt hitte, hogy ha hátsó lábaira áll, mindent elérhet. Jaj cziczus, messze van ám még az égboltozat! Persze a másik meg az alatt húzza őt farkánál fogva lefelé! De azok a pofák, az az általános meglepetés! Valóban meglepő!

Azt mondja egy jeles írónk (Dr. Kiss Áron: Nevelést. Budapest 1879. § 64. p. 116.) „Egyik tulajdonsága a szépnek az általa kifejezett eszmetartalom és a kifejezési alak között lévő összhang. Meunyre gyönyörködünk, ha ez összhangot fölfedeznünk sikerül, s ha azt másokkal is észrevétethetjük. Önbecsérzetünk növekedik az által, ha mások is szépnek találják azt, a mit mi szépnek találtunk. Az eszmék e köcsönös találkozására lehetetlen, hogy rokonszenvet ne költsön bennünk egymás iránt, a mitől pedig már csak egy lépés a kölcsönös becsülés és elismerés, melyek a társadalmi erények kútforrásai. Látni való ennyiből is, hogy a szép a puszta testi gyönyörnél magasabb s nemesebb érzelmeket keltvén már ezért is méltánylást érdemel. De méltánylásunk még nagyobbodik, ha meggondoljuk, hogy minden magasabb gyönyör egy alacsonyabb szenvedélyt irt ki, tehát a szép, a fenséges, a magasztos, — a harag, irigység,

— gyűlölség s káröröm csillapítására hatván be: ez által erkölcsi világunkat is fejleszti.“

És ezzel mélyen tisztelt közönség áttérhetünk annak feltűntetésére, hogy a művészet

b) *élesíti értelmünket.* „Erre nézve ugyanazon jeles írónk (Dr. Kiss Áron. Nevelést, 1879, p. 115, §. 64) szavaival azt mondhatjuk: „A szép érzésével kezdi az ember levetkezni a társadalmi élet fejlődésének legnagyobb akadályát, az *önzést*. Mert a szép érzelem nem alsóbbrendű érzékeinkből, mint a minők az ízlés, szaglás és tapintás, származik, melyeknek gyönyöre a megosztás által kisebbedik, hanem magasabb érzékeinkből, a látásból és hallásból, melyeknek gyönyöre ellenkezőleg annál inkább nagyobbodik, ha azokat mások is megosztják velünk. A szép birodalmából ugyanis minden olyan gyönyör ki van zárva, mely csak az egyén magános élvezetére szorítkoznék, melyet az élvezet alkalmával elhasználunk; ellenben oda tartozik mindaz, amelyet sokan egyszerre élvezhetnek az élvezet okozó tárgy elhasználása nélkül. Egy zebra vagy szobrot milliók nézhetnek, egy nagyszerű költeményt mindaz élvezheti, aki csak megérti, egy szép dallamon (dallamon és nem „dalomon“ az egész föld kerekése lelkesül, a nap nyugta s a csillagok csak a fogoly és vak elől vannak elzárva s tehát nincs mit irigyelnünk, ha mások is gyönyörködnek bennök.“ „De magasabb világba vezet továbbá a szép azért is bennünket, mert annak élvezése alkalmával a szellemi világ terményei: eszmék, gondolatok keletkeznek bennünk. Sőt nagy részét a szép által okozott gyönyörnek éppen ezen általa keltett eszmék okozzák.“ A mihez hozzávehetjük ama másik már egyszer említett írónk (Baráth F. i. m. p. 61, §. 3) szavait: „A szép a népek *általános nevelője*. Mivel az érzelmekre s a kedélyre hat, hatása mélyebb mint a tudományoké. Akik sohasem férnek a tudományhoz, mint a népek nagy tömege általában: — ezíránt még azoknak is van kedvök s fogékonyságuk. A dal, a köny, a mosoly visszhangra találnak minden ember szívében, — a természet szépségei nyitva vannak mindenki előtt! S ugyanakkor a szép érdekel és gyönyörködtet a műveltség legmagasabb fokán is. Mert általánosabb és igazabb, mint a tudományok, mert minden emberhez szól. *Mondhatjuk, hogy az aesthetikai képzés növekedtével növekszik a műveltség az emberek között.* Egy magasabb műveltségű faj határozottan szebb, mint az alacsonyabb műveltségű.“ — „A szép az állomhoz való viszonyában ennek nagyságát előmozdítja. Ezer kéznek ád foglalkozást s teremt új iparágakat. A nemzet-történet fénypontjainak festményei a képtárakban, a nemzet nagyjainak szobrai a köztérekén felköltik azon nemzet dicsvágyát, s tettekre serkentik azt. A művészetek pártfogoltatása a fejedelmi udvarokban rendesen összeesik a nemzetek fénykorával. — Példa rá a görögöknél Perikles, Angliában a nagy Erzsébet, Franciaországban XIV. Lajos, s nálunk Mátyás kora.“

Igen, mondhatjuk, hogy az aesthetikai képzés növekedtével növekszik a műveltség az emberek között, mert hiszen mik a művészet termékei? Beruházott eszmék! S a művészet által mi emberek észrevétlenül is emberekké leszünk, a kiknek

eszmék vannak. Egy nagyszerű dóm szemlélésénél azt szemléljük, hogyan emelkedik a földi, a gyarló, a véges ember, a magasba fel fel a csillagos égig s azon is túl, túl az Istenségig. A góth csücsívek élein végig simúl tekintetünk fel a csücsig s ott állapodik meg a legmagasabb ponton, az alatt meg lelkünk az égre tekint s ott áll meg az istenségnél. Egy byzantzi kupola meg mintegy a mennyország életkörét tünteti fel. És én készséggel beismerem, hogy bizonyos magasabb vallási eszmék iránt voltaképen azóta vagyok tájékozva, mióta a drezdai királyi képtárban Raphael sixtusi madonnájának eredetijét volt szerencsém csodálhatni. Az igaz, hogy olyan sokáig is tanulmányoztam, csodáltam e kitűnő remekművet, hogy az azt őrző őrnök gyanúját költöttem föl. Nem tudom, nem nézett-e engem valami „socialdemokratának“. Pedig nem vagyok az, ámbar a vagyonfelosztás elvének gyakorlati keresztülvitelével én csak nyerhetnék. És készséggel megvallom azt is, hogy imádkozni voltaképen csak akkor tanultam meg igazán, midőn a lipcsei városi képtárban ama képet megértettem, melyen a nagymama imádkozni tanítja unokáit. Mert míg beláttam, hogy a kis fiú durczás arca egyáltalában nem árulja el azt a hangulatot, mely az imádsághoz illő (kényszerítve nem lehet imádkozni), a nagyobbik fiú közömbös arca, melyen meglátszott, hogy teszi, mert megszokta, sem fejezi ki a helyes érzelmet, mert hiszen az imádság nem valami olyan megszokott szakmánszerű napi munka, addig, úgy hiszem, teljesen jól értettem meg a kép lényegét, midőn egy odajött s önkéntelenül is összekulcsolódott kezű, imai gondolataiban elmerült, hívó arcú, szelid képű leánynak elmerülését, elmélyedését az isteniekbe tekintetem fődolognak. Mert hiszen az imádság valóban az embernek bensőséges elmerülése az isteniekbe, az istennel való lelki társalgása, elmélyedése az isteniekben.

És én azt hiszem mélyen tisztelt közönség, hogy a mint én voltam képes tanulni a művészet által, úgy képesek mások is. Avagy nem úgy áll-e? Kell-e dicsőbb tanítás arra nézve, hogy mi magasztos gondolat az: meghalni a hazáért, mint a szigetvári hős, Zrínyi Miklós képe, mely azt a várból való kirohanása közben, ama átszellemült arcczal tünteti fel? Kell-e ékesen szólóbb tanítás arra nézve, mily nagy gondolat az, a hazáért élni, áldozni, fáradni, szenvedni mint a mi Széchényink szobra? És kell-e kitűnőbb oktatás arra, mit nem vihet ki az érczakarat s az emberi tudomány, — mint egyik művének, eszméjének megtestesítése a Dunát átfogó lánczhid képe? Vagy azok a pompásnál pompásabb épületek! —

A művészetnek minden egyes remeke egy-egy tanító mester, aki bennünket a felsőbb eszmék felfogására magasztos gondolatok megértésére tesz képessé. Mindenik egy-egy eszmeárús, aki hozzá oly olcsón adja drága árúját, hogy a legszegényebb is megszerezheti, még a lelkileg szegény is gazdagodhatik e kincsek által. És azért egészen helyes dolog az, hogy a legújabb korban nemzetek és kormányok oly sokat költenek a művészet tárgyainak a köztéren való felállítására, mert hiszen ezek, ezen tárgyak, nagyszerű tan-

eszközök, melyek segítségével az életbe kilépett felnőttek is képezhetők, a gyenge elméjük is eszmékre szoktathatók. Ahol azelőtt legfeljebb az utcza megszokott porát vagy sarát taposhatta a halandó, ott most legtöbb helyütt beruházott eszméket talál, — vajjon nem rejlik-e ebben az oktatásnak kitűnő eleme? Minden más színezetet nyer, minden közellé, minden miénné válik a művészet által. Ki látta közülünk valaha a Krisztust? Senki! És ki látta közülünk a Krisztust? Mindenki! A szép közel hozza a távolit, — a földre hozza az istenit, a szépet! Krisztus képe, távoli vidékek, országok, emberek stb. képe, hajlamai, akarata, gondolkozási modora mind-mind közelivé lesz. A művészet az, a mely a gyarló embert, aki megszokta gondolata főkörlátait, formáit is a térben és az időben szemlélni, képessé teszi túl időn és túl a téren is látni; az embert, aki csak a külsőt szemlélheti, képessé teszi a belsőbe is tekinthetni.

Vajjon ki mondhatná még ezek után is, hogy a szép nem élesíti értelmünket? Hiszen megtanítja azt a legmélyebbe is bevágni, s képessé teszi azt a legmagasabbra is felszállni. A jövőt jelenti ki előtte, azt is revellálja. Vajjon ki ne hallott volna a „jövő zenéjéről“. Hiszen a csak nemrég elhalt Wagner Richard már a sphaerák zenéjét is elleste s a jövőt is „elhegedülte“, és „Zukunft's-Musik“-ja híressé, hogy ne mondjam hirhedtette lett! S vele ő maga is. Avagy nem képecskékkel, kirakó- s épület-fácskákkal kezdik-e mai napság a tanítást, az oktatást? Avagy a betűk is mások-e, mint az általok jelzett hangok képei? Vajjon ki ne tudná azt, hogy a beszéd- és értelem-gyakorlatokhoz szemléltetési ábrák, táblák, eszközök, tehát képek vannak már a magyar elemi iskolákban is behozva? És hát azok mások-e, mint a művészet produktumai? Igaz ugyan, hogy néha utánzataikban nagyon is nem művészi esek, de az nem a művészet, de a művész hibája! Vegyük hozzá még azt, hogy minden egyes művészeti remekmű, minden egyes művész új meg új, más és más szempontból tanít meg minket az illető dolgot, tárgyat, eseményt, eszmét tekinteni, vajjon ez által is nem tágul, nem szélesbedik-e látkörünk? Nem gyarapodnak-e ismereteink? Nem élesedik-e értelmünk? Bizony, ha a művészet ez isteni eredetű, mert hiszen az Isten az első s legkitűnőbb művész, mert hiszen akár költeménynek tekintsük a világot, akkor az Isten a legnagyobb költő, olyan költői művet nem teremtett senki; akár egy művészi gépezetnek, élő organismusnak, olyat nem állított össze senki; akár építménynek, akkor is Isten a legkitűnőbb építész stb., szóval az Isten a legkitűnőbb művész, s a művészet isteni erő; s bizony, ha a művészet nem tanított volna bennünket egyre-másra, olyanok maradtunk volna, mint a chinaiak, akiket a haladó világtól ezredéves falöv választott el, s a kinnél még legtöbb úgy van, úgy történik, úgy áll, mint Krisztus születése előtt néhány szép száz évvel. Pedig hát mi nagyot haladtunk. Hiszen mi a nap sugaraival festünk, villámmal beszélünk s röptünk gyakran gyorsabb, — az igaz, hogy nem a gömöri vasuton, — a légszeldelő madárénál. Haladtunk! Óriásit haladtunk! És pedig minden tekintetben. És hogy

e világot már nem tekintjük „Jammerthal“-nak, a „nyomorúság völgyének“, a minek azt a régiek tekintették, — az nemcsak azt mutatja, hogy boldogabbak vagyunk mint azok voltak, hanem hogy a művészet társas életünk boldogításán hatalmasan dolgozott, mert hogy a művészet

2-szor boldogítja társas életünket, az már onnan is világos, mert a) *gyönyörködött*. Az egykori sárospataki diák azon okoskodásának mintájára „aki alszik, az nem vétkezik“ stb. úgy is okoskodhatnánk: a művészet tetszik; a kinék valami tetszik, az jól érzi magát; aki jól érzi magát, az boldog; tehát aki a művészetet élvezi, az boldog — és így tehát a művészet boldogító! De így nagyon hamar jutnánk tételünk végére, pedig bár talán már erősen fogyatékan van is a m. t. hallgatók türelme, pár szót még kénytelen vagyok kockáztatni! Hogy a művészet mennyire gyönyörködött, azt igen jól méltóztatnak tudni, érezni. Hiszen tetteik bizonyítják azt! Magam vagyok a tanú reá, hogy bármily kedvezőtlen lett légyen is künn az idő, a „Széchenyi-kör“ művészeti előadásait megnézni, meghallgatni elméltóztattak jönni. És mit bizonyít ez? Bizony nem azt, hogy a m. t. hallgatóság a nedves, sáros utcza taposásában gyönyörködik, hanem hogy gyönyörködik valami másban, aminek elénekelhetné: „Ha nem szeretnék, fel sem keresnék! Ezt a sáros utczáat nem taposnám érted!“ — és ez a más a művészet! Otthon gond, s — nem akarok indiskrét lenni — itt-ott munka is van, és mégis oly jól esik eljönni és egy kicsit gyönyörködni. És ez helyén van. Az ember lelkének szüksége van ilyen kellemes fűszerre, a mindennapi élet kemény eledeli mellett, mert különben — pardon a hasonlatnak — rosszul emésztene a gyomor. A léleknek is van gyomra. A lélek is eszik. A különféle gondolatokat, különféle érzelmeket, és ezekben a változatosságot csak úgy megkívánja, mint a test a konyha termékeiben. De ezen tónusban nem folytatom tovább! Hiszen igen kellemes dologgal bizonyíthatok! Ott van a színház! Méltóztassanak csak megtekinteni, a karzatok, az úgynevezett „kakas-ülő“ közönségét! Az egyik több napon át nem „cigáróz“, csakhogy eljöhessen, a másik beéri száraz kenyérrrel, csakhogy megjelenhessen, és nem bánja, bármennyire préselik is, bármennyire odaszorítják is a karzat vasához, bármennyiszer rátaposnak is a tyúkszemére, — kitart! Miért, mert gyönyörködik! Hát a „nobel Publikum?“ Lemond kényelméről, — jobbról és balról szűkre szabott határok közé szoríttatja magát, szűk karszékekbe préselteti magát, kiáll egy kis tolongást, egy kis taszigálást, pár könyökdöfést, sőt még azt sem apprehendálja meg, hogy megszámozzák, mint a birói zár alá vett vagy lefoglalt ingóságot, és mindezt miért? Mert gyönyörködik és gyönyörködni kíván! Mert a színházban szép darabot adnak. Azt mondják, hogy „Váljunk el“ vagy a „Csók“-ot adják, vagy a „Tündérhaj“-at vagy „Mukányi“-t, s oly csend van, hogy senki sem mer mukkanni. — Vagy a „Kornevillei harangok“-at szólaltatják meg, vagy „Pry Pál“-t tréfálják meg. Vagy az „Igmándi kispap“ bábáját énekeltetik meg, vagy „Orpheus (jár) az alvilágban“, vagy a „Gerolsteini nagy-

hercegnő“ exerciziroztatja a nagy hadseregét, vagy a „Kis herceg“-nek „foly az orra vére“, vagy a „Szép Galathea“ jár a színpadon. És a színpad által feltüntetett finom lélektani változatokban, élethű komikus jelenetekben, szép érzelmekben, szép dalokban, szép zenében úgy elelgyönyörködik a p. t. publikum, hogy elfeledi a nizzai, a temesvári, el még a „Ring-színház“ tüzeit is, mert gyönyörködik, mert jól mulat.

Vagy nézzünk meg csak egy bált! Ennek már előtörténete is mit mutat?

„Varrogat a kis leányka,
Nőttön nő az öltés,
Csak még egyet, csak még kettőt,
Csak még hármat ölt . . . és?
Mosolyogva szól a mama:
„Ugyan édes lányom!
Nem is látod! Czérna nélkül
Öltögetsz ruhádon! . . .

Töri a jogász úrfi is
A tudomány magvát,
De, ha mennyiért most kéri,
Annyiért nem adják!
Csak a szeme van a könyvön.
És a gondolatja??!
„Hej! ha az atillát az a
Szabó szükre hagyja!!!

Ragyog a jó mama arca,
A miut néz a lányra,
Könyein át a leányt már
Főkötőben látja,
S e boldog kép úgy lekötte,
Észre dehogyan vennie,
Hogy amit egy hétig horgolt,
Egy szálíg lefejté.“

Hát a bál lefolyása? Komoly tiszteletreméltó férfiak, tisztos mamák lemondanak az álomról, le a nyugalomról. és ha talán bóbiskálnak is, és ha talán meg- és elfáradnak is, kitartanak éjfélig, éjfélén túl, be egészen a meddig az utolsó csárdás tart; „kivilágos kivraddig!“ És ez így jól van, és ez így helyén van és ez nekik tetszik. Mert őket a táncz gyönyörködteti. Pedig hát mi a táncz? Egy neme a művészetnek. A kilencz múzsa egyike Terpsichore, ennek főnöke, ez is bizonyítja, hogy úgy van. Hát a többi mím művészet? Mennyi gyönyört nyújt az is! Hiszen egykor az „Englische Reiterei“-ok idejében még azt is meg-riskirozták, hogy a rosszúl vont korláton reájok ugrik a ló, vagy a gyenge törő-rudról reájok hull a bajazzó, és mégis elmentek, mert gyönyörködtek — a gyönyörködtetni képes dolgokban. S a mi finyásabb korunk is szívesen belátogat a Renz, Hütemann, vagy Carré circusába, pedig bizony-bizony onnan is tisztos hurutot, náthát, katharrhust lehet hazavinni, de mikor az „Aschenbrödel“, a „Hófehérke“ vagy „Hamupipőke“ sorsa olyan érdekes, története olyan mulattató, — úgy gyönyörködtet!

Vagy a társasjátékok? — a művészet ezen miniatúr-kiadásai. Mennyi élvezet, mennyi gyönyört nyújtanak! A „Faule, faule, die frische!“ A „harang-öntés!“ A „Der Weg nach Jerusalem!“ A „Stille Musik!“ A „Grosses Concert“ stb. Mennyi mulatságot, mennyi élvezet nyújt! Aki az ilyenekben betegen vett részt s másnap azon vette magát észre, hogy elfeledte, elvesztette baját, betegségét, az képes lesz felfogni, hogyan történhetett az a 16-ik század egy nagy tudósával: Erasmussal, hogy halálos betegségéből gyógyult ki egy jöttendő hatalmas nevetés által! Hány fő-fájás és tudja Isten mi minden fájás, hány búskomorság és tudja Isten mi mindenféle —ság —ség lelte már kora halálát egy vidám körben egy nevetés által?! Ugy kell neki! A nevetés oly jótékony hatású! S csak a hamis fogakra veszedelmes, mert azok könnyen kirepülnek hatása alatt! Sebaj! Van a fogorvosnál elég!

Hogy a művészet mily gyönyörködtető, azt e felolvasásunk alkalmával elég sokszor láttuk, illetve hallottuk már, azonban mégis meg kell itt említenem a zenét. Egy „Platz-Musik“ méltóztattak látni, mily mozgalmat kelt. Egy szép „hallgató“ magyar nóta, egy szép népdal, egy kitűnő cigánybanda, tudjuk ugy magával vonz, magával ragad bennünket, hogy szívesen eltűnjük a hideget, a meleget, a füstöt, sőt szívesen megeszszük még egy-egy fogadó rossz ételét is, csak hogy hallhassuk, csak hogy hallgathassuk. Űlést sem kapunk, állunk. Enni sem kapunk, éhezünk. Inni sem kapunk. Tantalusi kínokat szenvedünk, szomjazunk, de mégis kitartunk, de mégis hallgatunk, mert minket — ez gyönyörködtet. Ismeretes mi sokan lesködtek az ablakoknál, ajtóhézagoknál, ajtó előtt és ház előtt is, — és pedig daczára a rossz őszi, ködös, borongós időnek, és pedig daczára esőnek, sárnak, a késő éjjeli órákig is — a legközelebbi „Quartett“-előadásoknál is!

Egy szép szobrot, egy szép szobor-csoportozatot, egy szép épületet megtekinteni pedig hogy siet az emberek ifja-véne, kicsinye-nagyja. S a közel szomszédság s a távol vidék egyaránt küldik zarándokaikat! És mi viszi mindezeket oda! Gyönyörködni vágyunk! És igazuk van! Az országos képtár látogatói, a Munkácsy „Krisztus“-ának bámulói stb. stb, vajjon mindezek, a többi milliókkal és milliókkal, nem mind azt bizonyítják-e, hogy a művészet mily nagy gyönyört okoz?

És hogy végül azt a művészetet még egyszer megemlítsem, a mely mindenkivel veleszületik, mert hiszen „költetni“ és „szóno-kolni“, „dikciózni“ mind nagyon jól tudunk: a kedvesnél kedvesebb lantos költemények, a gyönyörűbbnél gyönyörűbb elbeszélések, az érdekesnél érdekesebb beszélek, regények stb. mily és mennyi gyönyört nyújtanak! Ha az ember egy nagyobb város utcáin úgy titkos, csendes éjjel végig sétálna és itt-ott egy-egy titkos pislogó gyertyát, egy-egy beárnyazott lámpát látna, — pedig mennyit láthatna! — százat tehetne egy ellen, hogy ott regényolvasás folyik. Az ifjabbak titkon űzik e mesterséget, hogy a „mama“, a „tata“ ne lássa, ne tudja, a nagyobbak meg alattomban, nehogy rájuk fogják! És mennyi édes álmot, mennyi nyugalmat, mennyi pihe-

nést áldoznak ezek is, azok is, no meg a felnőttek is ezen gyönyörűért, ezen mulatságért!

Tavaszkor meg, csak tessék kérem alássan megnézni, hogy zeng mindenfelé a bokor, a liget, a völgy, a kert, a házudvar, a házpadlás, az eresz alja, a kocsi-szin, a fatartó, a tornác, az erkély! Mi történik, mi folyik ott? A fiatalság csomaszolja magába a szebbnél szebb „verseket“! És mi boldog bele, ha egy-egy szép verset „legyűrt“ és azt azután adandó alkalommal elszavalhatja! Ha meg senkinek másnak el nem szavalhatja, hát elszavalja magának! Jól teszi! Pádúai szent Antal is úgy tett, hogy mikor őt az emberek nem akarták hallgatni, hát elment a halaknak prédikálni!

De mélyen tisztelt közönség! nem akarom a mélyen tisztelt közönséget az általa jól ismert, tapasztalt dolgok színezésével, elbeszélésével sokáig untatni s azért áttérek utolsó kérdésünk, utolsó tételünk megvilágítására, annak bebizonyítására, t. i. hogy *a művészet befolyása a társas életre boldogító hatással bír, mert hiszen*

b) *közelebb hozza az embereket egymáshoz*, — más szóval, mert az ismeretségek, barátságok kötésének egyik hatalmas előmozdítója.

Ennek bebizonyítására ugyan szükség esetén elegendő volna ama már általunk idézett irónk szavainak ismétlése, a ki azt mondja: „Önbecsérzetünk növekedik az által, ha mások is szépnek találják azt, a mit mi szépnek találunk. *Az eszmék e kölcsönös találkozására, lehetetlen, hogy rokonszenvet ne költsön bennünk egymás iránt*, a mitől pedig már csak egy lépes a kölcsönös becsülés és elismerés, melyek a társadalmi erények kútforrásai“; — de azt hiszen, nem vagyunk olyan szorult helyzetben, a bizonyítékok tekintetében, hogy csakis erre kellene szorítkoznunk, hogy — erre szorúlnánk; hiszen vannak itt még mások is, és itt van a mi közvetlen tapasztalásunk! Nos, és mit mondanak azok a mások, mit mutat nekünk a mi közvetlen tapasztalásunk e tekintetben? „Egy nemes érzésű vagy jó embernek szobánkat ékesítő arczképe édes érzeményeket ébreszthet bennünk, mond egy jeles irónk Könyves Tóth Kálmán. Később egyéni érdekek csatol magához. Vonásaira tekintve úgy érezzük, mintha közelebbről ismernők és szorosabban lennénk hozzá csatolva. Olyan kapocs az, mely minket magunknál magasztosabb és jobb lényvel fűz együvé s habár hősünk nagyságát elérni nem tudjuk, folyvást szem előtt lévő ábrázolt jelenléte a lelkesítés s gyámolítás érzetét költi fel bennünk. Az ifjú Guzmics Izidor, e lelkes pannonhalmi szerzetes, csak ablakon keresztül látta egyszer Kazinczyt. Később levelezésben állottak egymással, sőt Kazinczy meg is küldte neki arczképét. Guzmics erre így ír: „a régen várt kedves vendég elérkezett; itt van mellettem a te másod, tisztelt, szeretett férfiú; benne téged minden perczenetben láthatlak, vizsgálhatlak, szólíthatlak, s mi több, szemekkel beszélgethetek. Most már így szólítom a kedves képet, vagyis a kép szemeiből kilövellő lelket (85. l.): „Jer! te sokat munkált csüg-

gedtlen lélek ölembe! Hints, ha talán fognék csüggni, erimbe erőt!" — „A nagy szellemek bőven árasztják szét saját erejüket s nemcsak hatalmat fejeznek ki, de közlik is azt másokkal, sőt teremthetnek újat is. Így Dante nagy szellemek seregét ébreszté föl, s vonta maga után Petrarcat, Boccacciót, Tassót s több másokat. Milton tőle tanulta meg, a rossz nyelvek fulánkjait s a gonosz napok súlyos terheit elviselni. Dante lelkesíté Olaszország legnagyobb festőit: Giottót, Arcagnat, Michael Angelot és Rafaelt.“ — „Vörösmarty életrajzában e nagy nemzeti költőnkéről így szól Gyulai Pál: „a Széchényi által megindított reformmozgalom szülte a „Szózat“-ot, a „Honszeretet“-et mintha Deák sugalmazta volna az „Országházán“, Kossuth heves (nagy) szelleme érzik“ (89. l.) . . . „Ugy is kell annak lenni mindig. A nagy és jó emberek, főlébresztvén az emberiség önkénytelen hódolatát, magok után vonzanak másokat is. Talán Zrinyi Miklós a költő is ezért emlékedett legtöbbit a nagy Mátyás királyról, ezért mondhatta ő maga: „ha nem láthatjuk Mátyás királyt sehol, lássam legalább elmémben“ (89. l.) . . . „Haydn nemcsak az elhunyt nagyok, de egyszersmind ifju kortársainak Mozart s Beethovennek lángeszét is méltányolta. Kis emberkéik irigykedhetnek társaikra, de a valóban, valódiilag nagy férfiak kikeresik s szeretik egymást.“ (97. l. K. Tóth K. Jellem. I. k.)

Jókai jellemének egyik uralkodó eleme a derült kedélyhangulat, melyet művésziesen tud szavakban, műveiben visszatükröztetni s mely, a hány olvasója van, annyi barátot szerez neki, az egész nemzetet barátjává, tisztelőjévé teszi! És ez nem hagyja el őt sohasem. Egy életrajzában a következő jellemzést olvassuk róla: „Szomorú délután volt. Jókainak másnap párbajt kellett vívnia pisztolyra, a mikor elhozott a szerkesztőségbe egy vezérczikket a „Hon“-ba, a „Tárczában“ folyó regényének folytatását, egy Tallérossy Zebulont és több apróságot az „Üstökös“-nek és — és a végrendeletét. Ezt mind aznap írta! A párbaj másnap reggel végbe is ment, szerencsére veszély nélkül reá nézve. Még aznap beszédet tartott az országházban. És ez így megy nála mindig. Gyöngédségérzete azonos a Walter Scottéval. Egy télen valaki látogatóba menvén hozzá, útközben találkozik egy kis fiúval, aki egy félig megfagyott malacozt árult. Megvette és elvitte Jókainak. Mindenki meg volt győződve, hogy ez a fagytól összegémbereedett, ökölnyi állatocska reggelre megdöglik, csak Jókai állította, hogy megél. Reggelre a malacz csakugyan vidáman ugrándozott. Mindenki csodálkozott a dologon, míg azután Jókai egyszer nagynehezen kivallotta, hogy biz ő éjszaka háromszor kelt fel s háromszor etette meg a kis nyomorult állatot édes tejjel, ezüst kávés kanállal! — Derűtség varázsfnéye ömlik el Jókai egész lényén, mely átragyog aztán egész környezetére (II. 40. K. T. K.) s mely remek műveiből visszasugározván, meghódította néki nemzetét s a művelt Európát!“

Ime mélyen tisztelt hallgatók, eljutottunk oda, a hová akartunk. Azt kellett bizonyítanunk, hogy a művészet közelebb hozza az embereket egymáshoz s hogy az ismeretségek, barátságok köté-

sének egyik hatalmas előmozdítója. Láttuk azt, és hogy el ne feledjük, újra és újra kiemeljük, miszerint a művészet közelebb hozza az egyes népeket. Avagy a görögök a maguk mai napig is mintakül szolgáló művészeti műremekeikért nem minden nép, nem minden nemzet kegyeltjei-e? Vagy a rómaiak? Nem szeretjük-e ezeknek utódait az olaszokat is festőikért, zenészeikért? Nem szeretjük-e a németeket is költőikért, zenészeikért? Így az angolt, a francziát és ugy tovább! S mely nemzetek vagy népek vannak csak távol szíveinktől, melyektől vonjuk meg szeretetünket? Azoktól, a melyek nem bírnak művészekkel, akik megnyerjenek minket nekik. Jellemző ez a szláv fajokra nézve. Ezekből a lengyelt szeretjük csak. Hjah! ennek van művészete. Tánca, nótája, festője stb. stb. A csehet csakis a „cseh muzsikus“ alakjában szeretjük, azt is csak azért, mert egy igen jeles költőnk énekelt így:

„Cseh muzsikus Csermák hegedül
S aki hallja, fölgyúl, fölhevül,
Gyönyörű is minden nótája . . .
Maga húzza, maga csinálja!“

Tehát Csermákért, még a csehet is szeretjük egy kissé.

Ha már — mélyen tisztelt hallgatók! — a művészetnek olyan bővös hatása van, hogy az idegen a nem rokon, a politikailag gyakran ellenséges lábbon álló nemzeteket is így összehozza, megszeretteti egymással, szóval ha már Csermákért még a csehet is tudjuk szeretni „egy kissé“, mily összeolvasztó, mily egybeforrasztó hatása lehet a művészetnek az egyes nemzetek egyes köreire nézve. Ne beszéljünk sokat! Ezt mindenki ismeri! Aki nem ismeri, ám olvasson valamit a mindennapi lapok tudósításából, ahol az „írók és művészek köréről“, „képzőművészeti társulatról“, „zenészetű akadémiáról“, a „színész-egyletről“ stb. stb. van szó. És ha ez is kevés, hát emlékezzék meg róla, hogy ilyen körökről épen az imént szólottunk, más egyes nemzeteknél s nemzetünknel.

Mi a legkisebb körökre, a kis társas körökre térünk át. Kock Pál azt beszéli, hogy egy uri embert, mert igen kitűnően tudott (sziluettirozni) silhouette-irozni árnyoldalképeket csinálni minden társaságban szívesen láttak, mindenüvé meghívták! Saphir beszéli egy más uri emberről, hogy azt meg semmiféle társas összejövövelnél, estélynél ki nem hagyták volna a világért sem, mert az meg kitűnően tudta utánozni minden állat hangját s főleg a madarak művészi énekét. Füttyölt nekik mint a rigó s énekelt mint egy kanári! Kérdés, vajjon czukorral tartották-e, vagy tejfelbe mártott kifli-darabbal, vagy talán ama „stiglicznek“ való zöldfüvel?! Bizonyosan minden jóval.

Na már kérem alásan, ha az alárendelt művészetek képviselői illetén kitüntető fogadtatásban részesülnek a társaskörök részéről, hogy ne részesülnének a legmelegebb, a legmegtisztelöb fogadtatásban az igazi, a valódi művészetek képviselői! De az úgy is van Pár esetet tudok erről, erre. Egy különben ismeretlen, bár szegény,

de csinos ifjúról, aki úgy közel lakott, az emeletek felett, a padlás-hoz, — esteli ábrándozásai folytán, pompás flótázása által felkeltett érdeklődés útján, — az a hír kelt, hogy az: „érdekes ifjú“. Pedig tessék elhinni, „szegény flótás“ volt csak. De a remek, a művészi játék! Nem, ezt meg kell nyerni! Akkor még — kérem alásan — „Széchenyi-kör“ sem volt. És ő mégis belekerült a „kör“-be. Egy barátjának nővére által. És míg a társaság az ő valóban gyönyörű flótajátékában gyönyörködött, addig ő megfélekedezett magáról és egy valóban szép kis lány szemeiben gyönyörködött, s mikor már a szerelem elborította őt úgy, hogy fülig volt vele, úgy mondják „fülig szerelmes“, a szerelemre tehát a fül a zsinór-mérték — de jó, akinek nagy van! — szóval, mikor már azt hitte, hogy megnyíl előtte az ég, akkor tudta csak meg, hogy hiszen ő mi más, mint egy „szegény flótás“. Miért akart több lenni? — A művészet megette a magáét, de az ő szíve, az kontárkodott bele a játékba. Miért nem mondta az eszének azt, amit Petőfi mondott a magáénak: „Drága orvos úr, látogassa meg csak szívemet!“

De ez rossz példa volt! Mondok egy mást! Egy úri ember jön a városba, nagy zajjal lép föl. Itt-ott rossz néven is veszik neki a nagy hűhót. De minden megvan neki bocsátva, mert jól hegedül! A társaságok mind felölelik, és az a kis lány, aki úgy nem szenvedhette őt eleinte, most kibékült vele, sőt házi estélyeken még „együtt is hegedülnek“, s „des Liedes Ende“? egy kis románcz! Nem, vigjáték, mert házassággal végződik! Családot alapít. Sógorok, rokonok stb. által egész banda lesz, melyben a mámi, az anyós a „vén brügös“.

Egy érdekes özvegy asszonyságot sokan nem szívelhettek, mert igen szép volt s „férjem uraimék“-nak nagyon tetszett, de hát igen-igen jól zongorázott. Minden kör kereste kegyét. És ő hírének megfelelt. Nos és a kör? — gyönyörködött! Főleg mikor oly elevenen, híven játszotta a: „Klatsch-polkát“.

Amit most el fogok beszélni, az való. Indiskrét nem leszek, mert távol vidékről lesz szó s név nélkül lépnek föl a szereplők. Műkedvelői előadás volt. A műkedvelők sorában ott volt egy „érdekes kis lány“ és egy „érdekes ifjú“ is. Azelőtt sohasem találkoztak. Most együtt kellett játszaniuk. A kis leány volt a „primadonna“ s az ifjú az „első szerelmes“. Pompásan sikerült nekik. Tanú vagyok reá. Az egész nagy közönség el volt ragadtatva. S mi lett belőle? Az ifjú később is „első szerelmes“ maradt a kis leánynak, és a kis leány „primadonnája“ lett az ifjúnak. S lett belőlök egy szép pár. S mint azelőtt a színpadon, úgy most az életben fújták a duettet. Most két éve, hogy meglátogattam őket, boldog családi idyllt találtam. Jövőre quartettben énekelnek! Ezek összeénekeltek egymást! És hogy igaz a költő szava: „Wo man singt, da lass' dich nieder; Böse Menschen haben keine Lieder!“ azt az bizonyítja, hogy e pár végtelen boldog!

Hogy tehát a művészet befolyása a társas életre boldogító hatással bír, mert közelebb hozza az embereket egymáshoz, más

szóval, mert az ismeretségek, barátságok kötésének egyik hatalmas előmozdítója, azt az eddig mondottak eléggé bizonyítják, és én — hogy végre be is fejezzem ezen felolvasásomat — nem fogom többé felemlíteni Csokonay és Lavotha példáját sem, akik a Festetich által nekik berendezett művészi lakban — maecenási kegy — oly pompásan összeharátkoztak, összefértek egymással, míg mindenik azzal foglalkozott, amiben művész volt, míg — midőn szerepeiket megcserélték, egy s ugyanazon éjjel szöktek meg egymástól különböző irányban, különböző ablakon! (Csokonai zenész, Lavotha költő akart lenni bosszantásból s megszöktek egymástól!) Hanem még egyet említek fel a mi életünkől! Ha ugy egy-egy „műkedvelői előadás“, ha egy-egy „Széchenyi-köri zeneestély“ vagy „háziestély“ készül, nem méltóztattak észrevenni, hogy olvadnak össze a társaságnak azon elemei is, melyek azelőtt egyáltalában nem vonzótták egymást! Ez, és az a kisasszony, akik azelőtt nem igen érintkeztek, most szépen megismerkednek, összeharátkoznak, mert hiszen nekik együtt kell énekelniök, vagy „négykézre“ kell játszaniok vagy rokon szerepeik vannak, egymást kísérik; ez és amaz úr, akik azelőtt csak távolról, csak „per alászolgája“ ismerték egymást, most látogatást cserél s lassacskán per „Te-tu“ beszél egymással. A nők a műkedvelői stb. előadás érdekéből szívesen elfogadják, felveszik körükbe ezt is, azt is, mert ez „jó sugó“, amaz meg kitűnő „inas“, az meg pompás „vén apó“ s tudja Isten mi! A férfiak köre s a nők köre úgy megtelik új és új elemekkel, egyedekkel, tagokkal, s a férfiak köre s a nők köre úgy összeolvad, ugy egygyé lesz, hogy gyönyörűség látni, szemlélni!

De ki akarhatná azt leírni, hogy egy művészeti előadás mennyi barátságos érintkezést hoz magával a közreműködők, a hallgatók, a szemlélők részéről, mikor ugy is mindenki tudja, hogy a műkedvelő előadások stb. nem szoktak megbukni, mert oda leányáért az anya, fiáért az apa, ifjáért a leányka, s *ő érte* az ifju okvetlen siet, megy! Ki akarná elmesélni, hogy ezen kölcsönös közeledés mennyi örömmel, mennyi vígsággal jár, — midőn mindenki tudja, látja, hogy a művészet ez úton is segíti az „egy akol — egy pásztor“ eszméjének megvalósulását; összefűz, rokonít, összeforraszt s így egygyé teszi a társaságot, egyesíti a népeket, egygyé teszi az emberiséget, egy atyának egyforma, egyenlő gyermekeivé az embereket a testvériség, egyenlőség, szabadság javára!

Valóban mindezért bátran mondhatjuk, hogy — *a művészet valami isteni!*

DE BALLAGI GEZA

